

Gottfried Barna

A M. KIR. 10. HONVÉD GYALOGEZRED HATTYÚDALA. OLASZ FRONT, 1918

1918. október 23-án Sáfrán Géza¹ alezredes, ezredparancsnok a m. kir. 10. honvéd gyalogezredet átadta Szabó Sándor őrnagynak, a II. zászlóalj parancsnokának, ő lett az új ezredparancsnok. A távozó előljáró így írt erről naplójában: *„Búcsúzásom szabadban, esőben a kivonult páratlan vitéz, megbízható, önfeláldozó, színtiszta magyar ezredtől, melynek két és fél éven át a háborúban parancsnoka voltam: bajtársa, gondozója minden honvédemnek. Rám nézve is fájdalmas volt az elválás, de régi bajaim miatt a vezetést felelősséggel nem vállalhattam.”*² A „régibajok” reumatikus problémái voltak, amelyek – saját és az orvosok belátása szerint is – átmenetileg a frontszolgálatra alkalmatlanná tették.

Sáfrán Géza következetes és határozott, szigorú parancsnoka volt az ezrednek. Katonatiszt, aki szakmailag kiváló teljesítményre volt képes, rendet, fegyelmet, elszántságot, kitartást, önfeláldozást követelt alárendeltjeitől, de elutasította a felesleges áldozatokkal járó, értelmetlen műveleteket³. Az ember, aki minden körülmények között igyekezett gondoskodni az ezred tisztikaráról, legénységéről, aki valóban bajtársa volt valamennyiüknek, borsodi születésű magyar honvédtiszt volt, gyakorlatilag földije a legénységének, így a sajátjait, a szűkebb pátriájából, illetve a szomszédos vármegyékből (Heves, Zemplén, Szabolcs) származókat vezette. Ismerte és szerette őket, közülük való volt. Az ezredet jellemző rendkívül erős kohézió, összetartásnak, az egymás iránt megnyilvánuló szolidaritásnak egyik, talán a legfontosabb pillére – más tényezők mellett – ő volt, ahogy az alakulat katonai erényeinek fundamentuma is.

Az ezredparancsnokságot elhagyó tisztre a legközelebbi közlekedési eszközözig a meredek hegyi utakon rendkívül fárasztó gyaloglás várt, melynek során fájó lábai gyakran megtagadták az engedelmességet. Útja, szándékai szerint – gyógykezelés céljából – Pöstyénbe vezetett volna, de

- 1 Lásd Gottfried Barna: A Maros-védőállástól a Magyarosig. A m. kir. 10. (miskolci) honvéd gyalogezred Erdélyben (1916. szeptember – 1917. március). In *Székelyföld*, 2016. 8. sz. 102. o.
- 2 Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye, 76. 1. 9. leltári szám, Sáfrán Géza honvéd ezredes harctéri naplója, 38. o.
- 3 Lásd Gottfried Barna: Háborús békesség. A m. kir. 10. honvéd gyalogezred Erdélyben (1917. március – 1917. augusztus). In *Székelyföld*, 2017, 6. sz. 110–118. o.

az összeomlás, a zúrvavar megakadályozták ebben, csak a lakóhelyéig, Besztercebányáig jutott.

1. kép. A m. kir. 10. honvéd gyalogezred törzse az olasz fronton, a lépcső legalsó fokán
Sáfrán Géza ezredes és Petrik Ernő százados, ezredsegédtsitz.
(Forráshely: a miskolci Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye)

SZABÓ SÁNDOR ÓRNAGY, AZ ÚJ EZREDPARANCSNOK⁴

Szabó Sándor Eduárd⁵ 1880. március 18-án született az akkor még Zemplén vármegyéhez tartozó Külsőbölcsön, a települést 1882-ben csatolták Borsod vármegyéhez. Apja, a római katolikus felekezethez tartozó Szabó Károly községi körjegyző, anyja a református Keső⁶ Emma. Második gyermek volt a családban, a bátyja, Szabó Géza szintén katonatiszt lett. A szokásjog szerint, apja vallását követve római katolikusnak keresztelték.

4 A teljes életútját felölelő rövid életrajzát lásd Szücs Tamás – Rémiás Tibor: A miskolci 10-es honvéd gyalogezred I. világháború alatti utolsó parancsnoka. Szabó Sándor (1880–1944) életpályája (a továbbiakban: Szücs–Rémiás). In *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 2014*. LIII. 461–464. o.

5 Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BAZML), IV. 2420. 88. téka, Zemplén vármegyei felekezeti anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye. Hernádnémeti római katolikus anyakönyv, 1827–1884 (a továbbiakban: IV. 2420. 88). Az Eduárd utónevét Szabó Sándor sohasem használta, az ismert hivatalos irataiban sem szerepel, de az anyakönyvben igen.

6 A Szücs–Rémiás *Keseő*ként említi, az MNL BAZML IV. 2420. 88. az itt használt írásmód szerint.

Elemi iskoláit Mádon végezte, majd az Eperjesi Királyi Katolikus Főgimnáziumban tanult, ahol négy osztályt végzett el jó eredménnyel. 1884-ben a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián kezdte meg tanulmányait, amelyet „kincstári” (állami) ösztöndíjasként⁷ fejezett be 1888-ban, igen jó eredménnyel. Tiszti pályafutása még ugyanabban az évben, augusztus 18-án Miskolcon a m. kir. 10. honvéd gyalogezredben kezdődött el, ahol az első időszakban hadapród tiszthelyettesként századszolgálatot látott el. 1899-ben hadnaggyá léptették elő, 1900-ban megbízták a póttartalékos tanítók kiképzésével, majd az azt követő években többször, hosszabb-rövidebb ideig zászlóalj segédtiszként működött, a köztes időszakokban pedig századszolgálatot végzett.⁸

A fiatal, ambiciózus tiszt 1903–1904-ben elvégezte a bécsújhelyi cs. és kir. katonai vívó- és tornatanári tanfolyamot.⁹ A kurzus befejezése után megkezdte tanulmányait a budapesti m. kir. honvéd felsőbb tiszti tanfolyamon, amely a bécsújhelyi cs. és kir. hadiiskolára¹⁰ törekvő honvédtisztek felkészítését szolgálta, egyébként pedig konkrétan segédtiszi és tanári, nevelői beosztásokra tette alkalmassá az azt elvégzőket. 1905-ben ezt a tanfolyamot is abszolválta igen jó eredménnyel. 1904-ben főhadnaggyá lépett elő, majd 1905-ben áthelyezték Miskolcra Debrecenbe, a m. kir. 3. honvéd gyalogezred kötelékébe. Ugyanabban az esztendőben megkezdte tanulmányait a vezérkar¹¹ számára utánpótlást biztosító cs. és kir. hadiiskolán, amelyet 1907-ben jó eredménnyel fejezett be.¹² 1910-ben a cs. és kir. hadbiztosi tanfolyamot is elvégezte.¹³

A folyamatos katonai-szakmai továbbképzés mellett Szabó Sándor nagy figyelmet fordított az idegen nyelvek elsajátítására is. 1898-ban még úgy minősítették német nyelvtudását, hogy „szükségképpen beszél és ír”, ez jellemezte a szlovák nyelvismeretét is, azzal a különbséggel, hogy nem tudott szlovákul írni. Utóbbi nyelv vélhetően az eperjesi gimnáziumban eltöltött négy év alatt ragadt rá. Német nyelvtudása folyamatosan fejlődött, 1901-ben már a „szolgálat igényeinek megfelelően beszélt és írt”, 1904-ben

7 A Szücs–Rémiás alapítványi ösztöndíjat említi, a katonai személyi anyaga állami ösztöndíjat.

8 Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Tiszti személyügyi anyagok, AKVI/1603 (a továbbiakban: AKVI/1603).

9 K. u. k. Militär Fecht- und Turnlehrerkurs.

10 K. u. k. Kriegsschule.

11 Az osztrák–magyar hadszervezet legmagasabb szintű szakmai irányító szerve, háborúban a hadsereg-főparancsnokság végrehajtó szerve, élén a vezérkari főnök állt.

12 HL AKVI/1603.

13 Szücs–Rémiás, 461. o.

mindkét tekintetben tökéletesen bírta a nyelvet. 1907-ben már franciául is jól beszélt és írt, emellett oroszul tanult és már alapszinten beszélt és írt.¹⁴

Nemcsak a rendfokozata, ismeretei, beosztása, képzettsége változott a fiatal tisztnek, hanem a magatartása, mentalitása, személyisége és alkalmazhatósága is. A tiszti személyi anyagában jól nyomon követhető ez a folyamat, illetve az, amit abból és ahogyan az őt jellemző feljebbvalói láttak. 1898-ban a még nem kiforrott személyiségű ifjú tisztet komolynak, nyugodtnak, mérsékelt temperamentumúnak írták le, aki eléggé jó szellemi, tanulási képességekkel rendelkezett. Szolgálati feladatait szorgalmasan, megfelelő eredménnyel végezte, amit tudnia kellett, azt tudta, egy szakaszt minden tekintetben megfelelően oktatott, vezetett. A fegyverismeretet, lövészetet kielégítően értette, tudott lovagolni, szolgálati beosztásának, a századszolgálatnak minden tekintetben megfelelt. A szolgálat ellátása közben feljebbvalói iránt tiszteletet tanúsító, engedelmes, nyílt, de kötelességtudó, egyenrangúakkal barátságos és előzékeny volt. Mindezek a tulajdonságok igen ígéretesek egy fiatal tiszt esetében, de talán még fontosabbak azok az elemek, amelyek a szolgálatban és azon kívül az alárendeltjeivel való kapcsolatát jellemezték. Szolgálatban az alárendelttekkel határozott, következetes, fegyelmet és rendet kialakítani és megtartani képes, beosztottjaira pozitív hatást gyakorló tisztként írták le, aki szolgálaton kívül szívélyes volt azokkal.¹⁵

Nyilvánvalóan a tiszti pályára való alkalmasság fizikai követelményeinek is meg kellett felelnie. Szabó Sándort középtermetű, szívós testalkatú, egészséges embernek írták le, aki „minden fáradoalmak elviselésére alkalmas”. Ebben a vonatkozásban sem találtak a minősítést végzők kivetnivalót.¹⁶

1905-ben már egy szilárd, megállapodott személyiségű Szabó Sándort láthatunk, akit ugyanazokkal a személyiségjegyekkel jellemeztek, mint 1898-ban, kiegészítve a határozottsággal és a megbízhatósággal. A korábban eléggé jó szellemi és tanulási képességeit ekkor már igen jónak minősítették. Komoly tehetségnek ítélték, aki széles körű szakmai ismereteit a gyakorlatban is ügyesen alkalmazta. 1898-ban még megfelelően irányított és oktatott egy szakaszt, 1905-ben már kiválóan. A két időmet-szetben az elméleti lövészeti ismereteinek és azok gyakorlati alkalmazásának minősítései a kielégítőről jóra és kiválóra változtak. Szolgálati feladatait továbbra is szorgalmasan látta el, de már nem megfelelő, hanem igen jó eredménnyel. Működését, munkáját a hivatástudatból fakadó belső

14 HL AKVI/1603.

15 HL AKVI/1603.

16 Uo.

indíttatás és a szolgálat iránti elkötelezettség motiválta, vezérelte, így ítélték meg az előjárói. A szolgálatban tanúsított magatartása a feljebbvalókkal és azonos szinten állókkal kapcsolatban nem változott. A beosztottakkal kapcsolatban viszont kiegészült a jellemzése, hiszen olyan gondoskodó (szó szerint) előjáróként írták le, aki már nemcsak fegyelmet, rendet teremtett és tartott, hanem azt úgy tette, hogy közben elnyerte bizalmukat és bírta ragaszkodásukat.¹⁷ Kell-e ennél több tiszt és beosztott viszonyában?

Itt áll előttünk egy ideális tiszt, sokrétű szakmai ismeretekkel és alkalmazhatósággal, elhivatottsággal, kiváló pedagógiai érzékkel. Ambícióval, amelyhez rátermettség és tehetség párosult (szerencsés, és nem általános konstelláció). Olyan emberi tulajdonságokkal, amelyek az őt körülvevő hierarchiának minden szintjén elismerésre méltóvá tették. Ne felejtjük azonban, hogy a minősítések békeidőben születtek! Vajon kiállta-e a nagy háború próbáját Szabó Sándor? Ahhoz, hogy a kérdésre válaszolni tudjunk, tovább kell kísérnünk a pályafutását.

Valahol ott tettük le a szolgálati alkalmazásának fonalát, amikor 1905-ben Debrecenbe, a m. kir. 3. honvéd gyalogezredhez került, 1911-ben pedig Kolozsvárra, a m. kir. 75. gyalogdandár vezérkarába osztották be. Később újra Debrecenben találjuk, a m. kir. 11. lovashadosztály vezérkari tisztjeként, ezzel az alakulattal került ki a frontra, immár századosi rendfokozatban (1912-ben léptették elő). A gorlicei áttörést (1915. május 2–5.) megelőzően a krakkói cs. és kir. 12. osztrák gyaloghadosztályhoz vezényelték, ahol a cs. és kir. 24. gyalogdandár vezérkarába került beosztásra, amelyhez a cs. és kir. 3., 20. és 57. gyalogezredek tartoztak.¹⁸

A háború első időszakában tehát az orosz fronton szolgált, ahol vezérkari tisztként vett részt az első és a második lembergi csatában, a limanovai ütközetben, a gorlicei áttörésben. Az áttörést követő harcokban megsebesült. Még 1915-ben, felgyógyulása után az olasz frontra került, ahol őt isonzói csatában (2–6.) harcolt.¹⁹ 1917 júliusában újra a m. kir. 10. honvéd gyalogezred állományában találjuk, immár nem vezérkari, hanem csapat-tisztként, hiszen az ezred II. zászlóaljának parancsnoka lett.

Mi okozta ezt, az akár a tiszt karrierjében visszalépésnek értékelhető mozzanatot? Miért és hogyan lett egy császári és királyi gyalogdandár vezérkarában szolgáló tisztből egy honvéd gyalogezred zászlóaljparancsnoka? A válasz egyszerűnek látszik: saját kérésére.

17 Uo.

18 HL VII. 233. 484. Kéziratok, tanulmányok gyűjteménye. Szabó Sándor: *A magyar katona hűsége a világháborúban*. (A továbbiakban: HL TGY/484), 10. o.

19 Szücs-Rémiás, 462. o.

A gorlicei áttörést követő harcok idején a cs. és kir. 12. osztrák gyaloghadosztály ugyanúgy a cs. és kir. VI. hadtest kötelékébe tartozott, ahogy a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály. Ezért aztán Szabó Sándor százados, a cs. és kir. 24. gyalogdandár vezérkari tisztje és a m. kir. 10. honvéd gyalogezred „szomszédok” lettek. A dandárjához tartozó cs. és kir. 20. osztrák gyalogezred, a m. kir. 10. honvéd gyalogezred mellett, a két hadosztály találkozási pontján harcolt, illetve a közös ezred tekintetében fogalmazhatunk talán úgy inkább, hogy tartózkodott. 1915. május 8-án, Krosno felé lovagolva Szabó Sándor a századosi rendfokozatban, századparancsnokként a m. kir. 10. honvéd gyalogezredben szolgáló bátyjával, Gézával találkozott, akit örömmel üdvözölt, a viszonzás azonban kurtafurcsa lett, amelyet így idézett fel: „... aki örvendezésemre, hogy még életben találok, kezével megvetően legyintve csak ennyit mondott: Süssétek meg a dandárotokat, ma megint még egy szívességi rohamot kellett helyette végrehajtanunk.”²⁰ A „szívességi roham” nem bevett a harcászati, hadászati és a hadtörténeti terminológiában, korabeli katonai szleng, amely annyit jelentett, hogy egy alakulat a saját feladatain túl, szükségből egy másik egységét is kénytelen volt végrehajtani. Szabó Géza százados az előző nap eseményire utalt ezzel a kifejezéssel, amikor is a cs. és kir. 20. osztrák gyalogezred katonái az oroszokkal „fraternizálva” jórészt harc nélkül megadták magukat azoknak, ezért aztán a honvéd ezrednek kellett újra rohamra mennie. A jórészt galíciai, neu sandezi ezred lengyel, ruszin, zsidó legénységének egy jelentős része – úgy tűnik – nem tekintett a szülőföldjüket veszélyeztető ellenségként az oroszokra. A galíciai görög katolikus ruszinokra igaz ez talán a leginkább az említett népcsoportok közül, őket gyakran az egyszerű passzivitáson túl az oroszokkal való aktív együttműködés is jellemezte. Másrészt valószínű, hogy a galíciai zsidóság vágyta legkevésbé az orosz jelenlétet.

A következő napon még kellemetlenebb szituáció alakult ki, május 9-én a két ezrednek Korczyňa településnél együtt, egy időben kellett volna támadnia. A m. kir. 10. honvéd gyalogezred egységei által megindított rohamhoz a cs. és kir. 20. osztrák gyalogezred azonban nem csatlakozott. Az ezred segédtisztje azt jelentette, hazudta Szabó Sándornak, hogy még a honvédek sem támadnak, ezért nem indultak meg ők sem. Ehhez képest a sikeresen előrenyomuló honvédek onnan, ahol a császári és királyi ezrednek lennie kellett volna, az oroszok oldalba támadták. Azt a zászlóaljat, amelyben Szabó Géza is harcolt, és amely csak súlyos veszteségek

árán tudta visszaverni az oroszok váratlan helyről jött támadásait – mindezt Szabó Sándor a saját szemével látta, tudta –, az ezred segédtisztje megpróbálta félrevezetni. Csak fenyegetéssel – mely szerint a saját tüzéséggel fogja lövetni őket – tudta elérni a cs. és kir. 20. osztrák gyalogezred támadásra indulását.

Még a gorlicei áttörést követő harcok során – a pontos időpontot és helyet nem ismerjük – megsebesült Szabó Sándor a hat hétig tartó gyógykezelése alatt komoly elhatározásra jutott. Felgyógyulása után jelentést írt a honvédelmi minisztériumba, amelyben kijelentette, hogy a továbbiakban csak a honvédség kötelékében hajlandó – akár csapattisztként is – tovább harcolni. Nem tudjuk, hogy pontosan mikor került át a honvédség állományába, egy azonban biztos, 1917 júliusában már újra a m. kir. 10. honvéd gyalogezred csapattisztje, zászlóaljparancsnoka volt.

2. kép. Jobbról a második a macskát ölelő Szabó Sándor százados, vezérkari tiszt. Volhínia, 1917. (Forráshely: a miskolci Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye)

A M. KIR. 10. HONVÉD GYALOGEZRED ÚTJA AZ OLASZ FRONTRA

1917 novemberének első napjaiban Csík vármegyéből a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály részeként a m. kir. 10. honvéd gyalogezred Erdély délkeleti határára, a Cosna-tetőre került. A románokkal kötött tűzszünet már csak néhány hetet váratott magára, az 1917. december 9-én

kelt fegyverszüneti egyezmény értelmében lépett életbe. A békét, a majdani bukaresti békét²¹ még nem kötötték meg. Az alakulat ez idő alatt frontszolgálatot látott el, a románokkal vívott harcokra azonban már nem került sor.

A béke megkötése után az alakulat Kézdiszentlélekre vonult pihenőre, ahol megünnepelték a magyarosi rohamtámadás (1917. március 8.) egyéves évfordulóját. A *10-es Honvéd* tábori újság rendkívül részletesen beszámolt az eseményről,²² amelyen az ezred, a dandár, a hadosztály, a hadtest parancsnokain kívül részt vett Borsod vármegye és Miskolc város küldöttsége, szintúgy Háromszék vármegye képviselői, többek között dr. Király Aladár főispán és dr. Török Andor alispán is. Az esemény kezdetén, a kézdiszentléleki római katolikus templomban az elhunyt hősök emlékére gyászistentiszteletet tartottak, amelyet Oláh Dániel főesperes celebrált, Dömötör György, tábori lelkész és Balla Mihály, szentléleki káplán közreműködésével. A főesperes meglepetéssel szolgált, hiszen a szertartást nem latinul, hanem magyarul végezte.²³ A következő esemény a szabadban tartott tábori mise volt, amelynek a végén Csirmay Zoltán, kézdívásárhelyi református lelkész mondott szónoklatot. Mindezek után Miskolc ajándékát, egy, a magyarosi támadásra emlékeztető ezüstkürtöt adtak át az ezredparancsnoknak. Majd újabb beszédek következtek, amelyek egyik legfelemelőbb pillanata az volt, amikor Sáfrán Géza ezredparancsnok bejelentette, hogy a hadosztályparancsnok, Doberdói Breit József nevére alapítványt hoztak létre, és az ezred által erre a célra összegyűjtött 10 000 koronát az ezred özvegy- és árvaalapjának javára fizetik be.

A szónoklatok sora után díszebéd volt a szentléleki községháza tanácstermében. Másnap, a kézdívásárhelyi Vigadó nagytermében – ma úgy mondanánk, jótékonyági – bált tartottak, amelynek bevétele szintén az

21 Anélkül, hogy alaposan áttekintenénk a bukaresti béke létrejöttének körülményeit, annak következményeit, talán nem haszontalan egy általában elhanyagolt szempont, nézőpont felemlítése. Tudjuk, hogy a román törvényhozás sohasem ratifikálta az egyezményt, előírásainak azonban mindenben megfelelt, mindaddig, amíg a Központi Hatalmak érvényt tudtak szerezni azoknak, amíg domináltak a térségben. A probléma azonban nem ez volt, hanem az, hogy egyáltalán sor került a béke megkötésére, hiszen a béke legitímálta a Román Királyságot, amely a totális katonai vereség elkerülése következtében talpon maradt. Békére kényszerített, vesztesnek látszó győztes volt, amely az 1917. július–szeptember közötti harcokban jelezte, hogy él, majd a béke megkötésével megakadályozta a Román Királyság teljes megsemmisülését, készen arra, hogy egy más konstellációban maradéktalanul érvényesítse érdekeit. Ezt a problémát a Központi Hatalmak 1916-ban mulasztották el rendezni.

22 Ünnepele az ezred. In *10-es Honvéd*, 1918. 8. sz. 7–20. o.

23 Csak a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) után vált lehetségessé a nemzeti nyelveken, így magyarul történő misézés.

elesettek özvegyeit és árváit gyarapította. A rendezvényt Petrik Ernő százados, ezredsegédtiszt vetítőképes²⁴ előadása vezette be, *Erdély felszabadulása és védelme* címmel.

Az akkor élők és az ezred történetéről olvasók esetleg azt gondolhaták/gondolhatnák, hogy milyen szerencsés ezred is ez, amely ünnepel, bálozik, mások pedig az olasz pergőtűzben reménykednek a túlélésben. Van ebben igazság, és természetesen módon merülhetett és merülhet fel a kérdés, miszerint miért vannak ők itt, miért vagyunk mi ott. Joggal fordulhatott meg ez esetleg – ha megfordult – a kézdiszentlélekiek fejében, hiszen az ő fiaik többsége a m. kir. 24. honvéd gyalogezreddel az orosz fronton voltak. Vajon mit gondolt erről Háromszék vármegye főispánja, dr. Király Aladár, amikor átadta a m. kir. 24. gyalogezred üdvözlését az ünneplő alakulatnak?

Kétségtelen tény, hogy 1917 márciusa után a frontszolgálatot ellátó ezred nem vívott komolyabb harcokat, nem voltak igazán nagy veszteségei. Ide nem robotgattak a menetszázadokat szállító vonatok, nem volt szükség rájuk. Illetve lett volna, mégpedig ahhoz, hogy olyan létszámú erők álljanak ott, amelyek adott esetben alkalmasak támadó hadműveletek végrehajtására, de csak a minimum volt jelen.

Egy ezred, amely három éven keresztül óriási áldozatokat hozva, katonai erényeit leginkább a támadó műveletekben felmutatva, az ellenség előtt védelemben sem soha meg nem hátrálva, legfeljebb parancsra visszavonulva vívta harcait, talán valóban szerencsésnek mondható szituációba került.

A lényeg azonban nem ez, hanem az, hogy az a népesség, amely a legénységét adta, ugyanilyen szerencsés helyzetben volt-e. Amíg a m. kir. 24. honvéd gyalogezredbe esetleg újabb és újabb korosztályokat hívtak be, addig a szentistváni matyók nem így működtek, egyrészt azért nem, mert a hadsereg is duális volt, a szentistváni matyókat behívhatták alapesetben a cs. és kir. 60. gyalogezredbe is. Ennél azonban beszédesebb, hogy az 1916-ban felállított önálló m. kir. 10/IV. gyalogzászlóalj, amely 1916-ban, a román támadás idején Petrozsény környékén harcolt, majd az 1917 januárjában megalakult m. kir. 34. gyalogezred része lett, illetve az 1915 októberében létrehozott m. kir. 309. gyalogezredet is – részben – a m. kir. 10. honvéd gyalogezred területéről egészítették ki.²⁵ Nem nagyon volt ezért ideje az aktuálisan behívandó korosztályhoz tartozó – maradvány példánál – szentistváni matyóknak az otthoni tűzhely mellől szemlélni a háború eseményeit.

24 Filmvetítővel vetítették ki az eredeti fotókat.

25 HL TGY/484, 7. o.

Maga a kézdiszentléleki ünnep elgondolkodtatta az arról a 10-es Honvédban beszámoló, az ezredben szolgáló „újságíró” is, hiszen – többek között – ezt írta: „Ünnepel az ezred! Ez is olyan paradoxon, amilyennel csak ez a negyedik háborús év szolgálhat. Mert három esztendő alatt az ezred nem ért rá megállni sem.”²⁶

Március 8. ettől kezdve az ezred napja lett, nem mintha a magyarosi rohamtámadás lett volna az egyetlen, esetleg legnagyobb haditette az alakulatnak, hanem azért, mert az kapta a legnagyobb publicitást, az rögzült úgy a köztudatban, mint a m. kir. 10. honvéd gyalogezred kizárólagos sikere.

3. kép. Tábori mise Kézdiszentléleken. Balról az első dr. Király Aladár Háromszék vármegye főispánja, mellette Livnói Hadfy Imre gyalogsági tábornok, hadtestparancsnok, balról a harmadik Doberdói Breit József tábornok, hadosztályparancsnok, mellette báró Hammerstein ezredes, a hadsereg-parancsnokság küldötte. (Forráshely: 10-es Honvéd)

1918 márciusának végén az ezred Bács-Bodrog vármegyébe került, ahol rekvirálás²⁷ volt a feladata, erről emlékezett meg Sassy Csaba az ezred *Emlékalbumában*.²⁸ Másról is szó volt azonban, így írt erről Szabó Sándor: „Az olasz harctérre való elszállítás előtt az én II. zászlóaljam Újvidék

26 10-es Honvéd, 1918. 8. sz. 7. o.

27 Mezőgazdasági termények kényszer-beszolgáltatása.

28 Sassy Csaba: A román fronttól az olasz frontig. (A továbbiakban: Sassy) In *A volt m. kir. miskolci 10. honvéd gyalogezred világháborús emlékalbuma*. (A továbbiakban: *Emlékalbum*). Szerk: Sassy Csaba: *A volt M. Kir. Miskolci 10. Honvéd Gyalogezred Világháborús Emlékalbuma* Kiadóhivatala, Miskolc, 1939, 194. o.

székhellyel a szerb katonaszökevények összefogdosásával és a Pécselt fellázadt cs. és kir. 6. gyalogezred pótzászlóaljának lefogásával volt megbízva, a négy puskás- és egy géppuskásszázadból álló zászlóalj könnyen el is végezte a rábizott feladatot, mert megingathatatlan fegyelmű volt.²⁹ A korban keletkezett hivatalos iratok³⁰ is megerősítik az őrnagy állításait, kiegészítve azzal, hogy szökött orosz hadifoglyok elfogására is sor került. Az akciót végrehajtó m. kir. 78. honvéd gyalogdandár – a m. kir. 10. és 16. honvéd gyalogezredek – ezredek közül az előbbi a Hercegszántó–Apatin–Titel–Bácskapalánka négyszögben tevékenykedett. Június első felében a m. kir. 10. honvéd gyalogezred törzse és az I. és II. zászlóalj törzs Újvidéken, a III. zászlóalj Zomborban volt elhelyezve. Önállóan, illetve öt század a csendőr szárnyparancsnokságnak alárendelve végezték feladataikat. Rekvirálással kapcsolatos forrásokat nem ismerünk, viszont a portyázások, razziaik eredményeiről két korabeli jelentés is ránk maradt. Az 1918. június 15-én kelt szerint a két ezred öt nap alatt 673 katonaszökevényt és 233 szökött orosz foglyot szedett össze.³¹ Június 20-ig, az akció befejezéséig újabb 1090 katonaszökevényt és 410 szökött orosz hadifoglyot gyűjtöttek be.³² Ezekben az adatokban nem szerepel a csendőrségi alárendeltségben tevékenykedő századok által elfogottak száma, a helyzet tehát még aggasztóbb volt. Az akció során fegyverhasználatra négy esetben került sor, saját sebesülés egy volt, az elfogottak között szintén, azonban közülük ketten meghaltak.

Miután az ezred részt vett Bácska „pacifikálásában”, Budapestre vezényelték, ahol rendfenntartói feladatot látott el, amelyet a fenyegető általános – Szabó őrnagy által később próbaforradalomnak minősített – sztrájk tett szükségessé.³³ A helyzet komolyságát mi sem érzékelteti

29 HL TGY/484, 16. o. 1918. május 20-án, egy többségében orosz hadifogságból visszatért szerbekből álló, frontra irányított menetszázad fellázadt Pécsen, elfoglalta a fegyverraktárt. A zendülés áterjedt az egyébként újvidéki székhelyű cs. és kir. 6. gyalogezred pótkeretének teljes legénységére, mintegy 2000 főre. Köztük és az őket támogató bányászok, illetve a helyben lévő honvéd alakulatok között súlyos fegyveres konfliktus bontakozott ki, a harcot a frontra tartó, a küzdelembe beavatkozó, a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztályhoz tartozó m. kir. 9. gyalogezred döntötte el, a felkelést leverte, amelyet később súlyosan megtoroltak.

30 HL II. 587. M. kir. miskolci 10. honvéd gyalogezred iratai, 2. doboz, 3515/1918.

31 HL II. 587. M. kir. miskolci 10. honvéd gyalogezred iratai (a továbbiakban: II. 587.), 2. doboz, 3515/1918.

32 Uo.

33 A sztrájk június 20-án, a főváros VIII. kerületében, Kőbányán működő Magyar Királyi Államvasutak Gépgyára (MÁV Gépgyár) elégedetlen segéd munkásainak köréből indult. Miután a vállalat katonai parancsnoka csendőrségi beavatkozást kért, fegyverhasználatra került sor, amelynek következtében négy munkás életét veszítette. Ennek hatására az üzem valamennyi munkása csatlakozott az akcióhoz, majd kezdett a sztrájk

jobban, mint hogy Kőbányáról a II. zászlóalj mindennap két-két géppuskával felszerelt századot vezényelt a Keleti pályaudvarra, a Köröndre és a kispesti villamos művekhez. A személyi állomány fennmaradó része pedig, feltűzött szuronnal a villamosok első és hátsó peronjain utazgatott, így demonstrálva a jelenlétét.³⁴ Az eredménnyel kapcsolatban Szabó őrnagy sommásan a következőket írta: „... *amíg Budapesten voltunk, nagy rend és csend volt.*”³⁵

A m. kir. 10. honvéd gyalogezred bácskai és budapesti alkalmazása egyaránt az ötödik háborús év súlyos hátszói problémáira utalnak. Tünetei mindazoknak a nemzetiségi, gazdasági-szociális, társadalmi-politikai, sőt katonai feszültségeknek, amelyek a front mögötti hátszót jellemezték.

A harcoló csapatok ellátása egyre nagyobb nehézségekbe ütközött, ehhez képest a szintén hiányt szenvedő, megélhetésében veszélyeztetett, esetleg a háború előtti életszínvonalához képest rosszabbul élő, a korábbi gazdasági lehetőségeiből veszítő mezőgazdasági termelő lakosság a haderő ellátását biztosító beszolgáltatást megpróbálta kijátszani. Erről a jelenségről írta Sassy Csaba: „*A frontokon mind jobban érezhető volt a liszt hiánya. A dúsgazdag Bácska lakossága pedig vermekbe rejtette a beszolgáltatás elől búzáját, gabonáját.*”³⁶ 1918 januárjától egyre szaporodtak a rekvirálások és fokozatosan szigorodtak azok, az eredményük azonban általában nem volt kielégítő, ezért került sor kormánybiztosok kinevezésére és a haderő alkalmazására. A hatósági lefoglalások során tanúsított keménység és szigor viszont ellenszenvet, újabb társadalmi-politikai feszültségeket szült a hátszágban.

A cs. és kir. 6. gyalogezred pótzászlóaljának lázadása egyértelmű jele a hadsereg bomlásának, konkrét esetben a nemzetiségi (szerb) indíttatás mellett, vélhetően befolyásoló tényező volt a bolsevik propaganda, amellyel az orosz hadifogságból visszatérteknek volt alkalma találkozni. A pécsi lázadás következménye, a katonaszökevények tömeges megjelenése veszélybe sodorta Bács-Bodrog vármegye belső rendjét, amelyet a csendőrség önállóan már nem tudott fenntartani, a haderőt is alkalmazni kellett. Ez történt a szociális feszültségekkel terhelt, forradalmi ideológiával telített,

általánossá válni. Ekkor lépett színre az ekkor még radikális szociáldemokrata, később bolsevik Landler Jenő. Megalakult a munkástanács, amely június 27-én – vélhetően az erős karhatalmi jelenlét miatt – lefújta a sztrájkot.

34 HL TGY/484, 16–17. o.

35 Uo.

36 Sassy: i. m. 194. o.

békére vágyó, a háború nélkülözéseibe belefáradt és feszült, forrongó Budapesten is.

A m. kir. 10. honvéd gyalogezred ilyen előzmények után, július 15-én indult el az olasz frontra.

4. kép. A II. zászlóalj tisztjei 1918 júliusában. Az ülő sor közepén Szabó Sándor őrnagy. (Forráshely: a miskolci Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye)

A M. KIR. 10. HONVÉD GYALOGEZRED AZ OLASZ FRONTON

1918 nyarának végén a Monarchia hadereje már túl volt a piavei offenzíván, amelynek következtében 150 000-es veszteséget szenvedett el, mindemellett a katonai győzelemmel kikényszerített békekötés reményét is elvesztette. Egy számában még tekintélyes, de rendkívül rosszul ellátott, élelmiszerekben szűkölködő, hadianyagban, felszerelésben súlyos hiányt szenvedő osztrák–magyar haderő állt a jól ellátott, jól felszerelt, néhány angol és francia hadosztállyal megerősített olaszokkal szemben. A hátszágban, a hadsereg kiegészítő területein a lázadások, a fronton pedig a szökések váltak egyre gyakoribbá, utóbbi jelenség gyakorlatilag tömegessé vált. Az ellenség számbeli fölénye nem volt tekintélyes, azonban minden más területen fölülmulta a Monarchia erőit.

A morális erejében is megroppant, a háborúba belefáradt, a tél nehézségei elé néző, de még kitartó és nem ritkán hősiességű erőfeszítéseket felmutató haderőt október 24-én érte a mindent eldöntő olasz támadás,

október 31-re az egész osztrák–magyar arcvonal teljes visszavonulásban, felbomlásban volt, a küzdelem befejeződött. A küzdelem, amelyet a november 3-án megkötött fegyverszüneti egyezmény zárt le, és amelynek életbe léptét az osztrák–magyar erőknek november 3-án hajnalban kihírdették, az olaszoknak azonban csak november 4-én délután.

Túl a Monarchia erőinek piavei kudarcán, az októberi nagy olasz támadás előtt érkezett az olasz frontra a m. kir. 10. honvéd gyalogezred. A tiroli határtól nyugatra, a Dolomitokban, ahogy egyébként a háború kezdetén is, a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály részeként a cs. és kir. VI. hadtest, illetve a cs. és kir. 11. hadsereg alárendeltségébe került. Feladata az elképesztő harcokat és pusztítást látott Hétközség-fennsík Brenta-folyó felé eső keleti peremhegyeinek védelme volt. A Brenta-völgyet és a Brenta-folyó bal partját, valamint a Grappa-masszívum közötti hegyeket a m. kir. 40. honvéd gyaloghadosztály tartotta megszállva.

A szakasz védelmével kapcsolatos irányelveket, tervet a m. kir. 10. honvéd gyalogezred parancsnoka 1918. augusztus 27-én³⁷, a m. kir. 39. honvéd hadosztály parancsnoksága 1918. szeptember 7-én adta ki.³⁸

A peremhegyek, az ún. Brenta-szegély védelmének jelentőségét az adta, hogy az azt megszálló csapatoknak tartaniuk kellett azt akkor is, ha a Hétközség-fennsík és a Grappa-masszívum elesik, hiszen az ott harcoló csapatok visszavonulása csak így volt biztosítható. A Brenta-szegély megtartása a szomszédos területek visszafoglalásának lehetőségét is jelenthette, elvesztése pedig azok elfoglalását is lehetővé tette volna az olasz erők számára. Ennek megfelelően a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály alakulatai a Frenzela-völgyet, a San Francesco, a Sasso Rosso hegyeket és a Gadena-völgyet szállták meg. A szemben lévő magaslatokat részben az olaszok birtokolták, az uralgó pontokon lévő állásaik lehetővé tették a tüzérségüknek, hogy folyamatosan lőjék az osztrák–magyar vonalak mögötti terepszakaszt. Ennek következményeként nappal, tiszta időben a csapatrészek felváltása, a tartalékok mozgása, az ellátás és a hadianyag kiszállítása szinte lehetetlen volt, sőt ilyen körülmények között még a védőállásokban sem lehetett mozogni, dolgozni.

Nehezen támadható terület volt a Brenta-szegély, hiszen a jól lezárt völgyeken túl csak néhány, szinte járhatatlan kapaszkodó vezetett fel a sziklafalak között és a sziklafalakon. Ha akadályozta is ez a szemben álló, kiválóan felszerelt, igen tevékeny, a magas hegymászásban és a kőmunkában gyakorlott, elitnek számító olasz hegyi (alpini) egységet, de nem

37 HL II. 587. 2. doboz, 526/Kt/1918.

38 HL II. 587. 2. doboz, I. a. Op. 353/2018.

tette a támadásukat lehetetlenné. Először közlekedési „utakat” építettek ki, majd lépésről lépésre jutottak egyre feljebb, a sziklafalakban támpontokat hoztak létre. Az egyszer elért állást gyorsan és ügyesen építették ki, ahová „nagyobb” egységeket juttattak fel, fegyvert (közelharc eszközök, géppuskák), hadianyagot, ellátmányt halmoztak fel, majd akár kötélhágcsókon újra feljebb kapaszkodtak. Eredményességüket mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a Sasso Rossóra kerülő m. kir. 10/II. zászlóalj már a fennsík szélén, az Il Cornone nevű sziklanyúlványon találta őket, ahol – leküzdve a támadásra alkalmatlan terepet – jól kiépített, drótakadályokkal megerősített állást hoztak létre az alpinik, amelyet a követett metódusnak megfelelően nagyobb erővel, technikával láttak el.

Ezen a szakaszon hagyományos tömegtámadás nem volt várható, hiszen látványos és nagyon komoly előkészületek mellett, óriási veszteségeket elszenvedve sem kecsegtettek a siker reményével. Ezzel szemben, a szegélyre felnyomulva, majd onnan – kevésbé látványos előkészületeket igénylő – meglepetésszerű támadást indítva, még nagyobb teret nyerhettek a fennsíkon. Erre a harcmódorra készült a hadosztály vezetése is, ezért nem törekedtek a Brenta-szegély folyamatos megszállására. A szakadékok, a lehetséges mászó helyek találkozási pontjain harcállásokat (tábori őrsöket) hoztak létre, amelyek előtt a megfigyelőknek jól kiépített, megerősített, védelmet nyújtó figyelőhely állt rendelkezésére. A harcállástól feljebb, azt oldalazva kézigránátdobó helyet alakítottak ki. A fennsík szélén pedig újabb, jól védhető tábori őrsök kiépítésére került sor. A meglepetésszerű támadás megelőzése érdekében rendkívül nagy hangsúlyt fektettek az állandó, folyamatos megfigyelésre, amelynek során a megfigyelőnek nem a teljes belátható terepszakaszt kellett futólagosan áttekintenie, hanem egy-egy szakaszt, pontot, tereptárgyat huzamosabb ideig, alaposan szemrevételeznie. Minden század szakaszában egy megfigyelőállomás volt, amelyekben pergőtűz alatt a legnyugodtabbakat, legbátrabbakat használták. A hasonlóan kulcsfontosságú felderítést a ködben, szürkületkor, napfelkeltekor kiküldött járőrök végezték. Az ellenség állásait megfigyelve regisztrálták az azokban folyó munkákat, a bekövetkezett változásokat, adott esetben leküzdötték az ellenséges járőröket. Az alszakaszok parancsnokainak meg kellett ismerkedniük a szomszédos alszakaszok helyzetével, elhelyezkedésével, terepviszonyival is, hogy szükség esetén a géppuskáikkal oldalazva be tudjanak avatkozni az azok területén folyó harcokba. A géppuskák alkalmazására rendkívül jók voltak a terepviszonyok a fennsíkon. Egy, a korábbtól eltérő tipológia alapján

tervezett támadásként meghatározott (de nem tömegtámadás) akció esetén, melynek során az alapos tüzérségi előkészítést több hullámban végrehajtott gyalogsági támadás követte, a géppuskáknak döntő szerepe lehetett. Ha az ellenség megközelítette, esetleg elérte az állásokat, akkor a kézigránátok és a szurony, a közelharc vette át a főszerepet. Az első hullámot a harcállásoknak, az esetleges többit a tartalékként a támadásokra, ellentámadásokra létrehozott – századonként négy – rohamjárórnek kellett leküzdenie. Az éjjeli és rossz látási viszonyok között megindított meglepetésszerű támadás esetén a kézigránáté és a szuronyé volt a főszerep.

Rendkívül fontos volt támadás esetén az alszakaszok között és a mögöttes parancsnokságokkal folytatott kommunikáció, azonban ez ilyenkor szinte lehetetlen volt, hiszen az ellenséges tüzérségi tűz igen hamar tönkretette a telefonvonalakat. Ha működtek, akkor sem használhatták azokat, hiszen az olaszok rendkívül eredményesen hallgatták le a beszélgetéseket. Csak a támadás megkezdését jelenthették be telefonon. A jelentőkatónák alkalmazását tekintették megoldásnak, de mind a telefonvonalakat, mind a jelentőkatónákat elpusztította a mindent lefedő olasz zárótűz.

A kommunikációs nehézségek, a terepviszonyok, a védelem szerkezete, az, hogy olasz támadás esetén a felsőbb parancsnokságokkal való kapcsolat gyakorlatilag azonnal megszűnt, a védelmi alszakaszokban önálló döntéseket, önálló cselekvést igényelt. Tartalékerők támogatására nem számíhattak, mivel nem voltak, a saját tartalék bevetésére csak ellentámadások során kerülhetett sor.

Szeptember elején a m. kir. 10. honvéd gyalogezred szállta meg a szegélyt. A jobb alszakaszon, a San Francescón az I., a centrumban, a Sasso Rossón a II., a Val Gadenában a III. zászlóalj rendezkedett be védelemre. A teljes hadosztály erejére nem volt szükség a Brenta-szegély védelmi szakaszon, az első vonalban nem alkalmazott ezredek egy részét a front mögött, a második vonalban helyezték el.

A védelemre készülő erők bizonyos tekintetben rossz, a körülmények vonatkozásában minden tekintetben nagyon rossz állapotban, helyzetben voltak. Szabó Sándor őrnagy így írt erről: *„Az élelmezés és a ruházat mind kevesebb és hitványabb lett, az emberek nagy része fehérmű nélkül, sárgasápadt arcú[ak], kevés lőszer, hasznavehetetlenné átázott papírnyelű kézigránátok, a tüzérségnél és a vonatnál hitvány, pusztuló kis loállomány, néhány rossz repülőgép a sokszoros túlerejű repülőkhöz szemben, néhány ócska teherautó, a többheti szakadó esőzés után a magas fennsíkon a közeledő hideg*

tél előjelei, víz- és tüzelőhiány...”³⁹ A csapatok hangulatát tovább rontotta a bolgár összeomlás⁴⁰ híre, annak várható következményei; az ellenséges betörés lehetősége Dél-Magyarországra és Erdélybe.

A tisztek, köztük Szabó Sándor lehangoltan vették tudomásul, hogy a hadvezetőség a csapatokat nem tájékoztatta a kialakult helyzetről. Úgy érezték, hogy az anyagi ellátás biztosítására tett intézkedéseknek még az előjelei sem mutatkoztak. Sem egy esetleges fegyverszünet megkötésére, de még a felhalmozott hadi- és egyéb anyag mentése érdekében sem történt semmi. Hiányolták azt is, hogy a frontvonaltól távolabb nem hoztak létre jól védhető állásokat. Egymás között Magyarország katonai védelmének hiányával kapcsolatos borús gondolataiknak is hangot adtak. Így írt erről Szabó Sándor: *„Mi, tisztek a vezetés megnyilvánuló tehetetlensége láttára csak magunk között méltatlankodtunk, hogy legénységünk ne hallja, átéreztük, hogy ezután itt már csak az osztrák föld védelméért és a magyar becsületért harcolunk vagy halunk meg...”*⁴¹ Így bukott meg az Osztrák–Magyar Monarchia a tisztek gondolataiban, érzelmeiben is. Úgy gondolták, érezték, hogy már nem a királyért, nem a Monarchiáért, hanem az „osztrák földért” harcolnak. Az a tény, hogy szeptember végére a harcoló alakulatok mögötti területen saját, szláv nemzetiségű alakulatok lázadását jelezték előre, szintén nem erősítette a háborúba vetett hitet.

Az ezred, mielőtt állásba került volna, átesett a spanyolnátha-járványon, majd szeptember tiztől hathetes esőzésben látta el a frontszolgálatot. Ebben az időszakban komolyabb harcokra nem került sor. Ahogy azt már említettük, nappal nem lehetett az olaszok előtt mutatkozni, hiszen rögtön működésbe lépett a tüzérségük és a géppuskáik, ezért a gyenge és az ellenség által belátható állásokat éjjel építhették tovább. Saját támadásra is alkalmassá kellett tenniük a fedezékeket, árkokat, hiszen egy, a 10/II. zászlóalj és a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály rohamzászlóalja által végrehajtott támadást is terveztek, amelynek célja az II Cornone-sziklanyúlvány visszafoglalása lehetett, azonban erre az akcióra már nem került sor.

Az olaszok azonban támadtak, legintenzívebben a Sasso Rossón, amelyen korábban harcállást hoztak létre. Október 11-én hajnali háromkor indult meg a mindent lefedő pergőtűz, majd még virradat előtt két olasz gyalogsági támadást kellett a honvédeknek visszaverniük. Napfelkeltekor,

39 HL TGY/484, 19. o.

40 Bulgária 1918. szeptember 29-én fegyverszünetet kötött, az antant erői előtt a Balkán megnyílt, a Központi Hatalmak katasztrofális hadászati helyzetbe kerültek ezáltal.

41 HL TGY/484, 20. o.

hét órakor lélegezhetek fel, várták a további támadásokat, de azok elmaradtak, csak a tüzérség ontotta rájuk a tüzet még két periódusban. Az olaszok tüzérségi és gyalogsági akcióját a Sasso Rossón a 10/II. zászlóalj csekély veszteséggel vészelte át, verte vissza. Talán az előbbi szorulhat magyarázatra. Az olasz pergőtűz, a pszichikai hatásán túl, nem nagyon tudott kárt tenni a védelmet ellátókban. Kezdetét maguk az olaszok jelezték – akaratukon kívül – a honvédeknek, akik ismerték a kürtjelüket, amely a saját gyalogságukat figyelmeztette a tűz megindulására. Ezért aztán mindkét fél gyakorlatilag egy időben húzódott be a tüzérségi lövedékek ellen védelmet nyújtó kavernáiba. Szabó Sándor ismerte az olasz front jellemzőit, hiszen öt isonzói csatában vett részt, első feladata volt a Sasso Rossón, hogy kioktassa legénységét azokról, illetve tovább építtesse a menedéket nyújtó fedezékeket.

Jellemző a szituációra, a tüzérségi tűz erejére, a kommunikáció lehetetlenségére, hogy Szabó őrnagy a támadás alatt nem küldte hátra a jelentőkatonáját a hadosztály-parancsnoksághoz, mivel az egyet jelentett volna annak biztos halálával. Jelentőkutyát alkalmaztak, azonban az sem ért célba, a tüzérségi tűzben elpusztult. Reggel hétkor két postagalambot is felengedtek, az egyik aznap délután, a másik másnap délelőtt vitte meg a gyalogsági támadás visszaverésének hírért. A késedelem oka az volt, hogy a nagy ködben, a megújuló olasz tüzérségi tűzben a galambok eltévedtek.

Október 15-én az olaszok újra támadtak, újra eredménytelenül, minden kísérletük csődöt mondott a honvédek ellenállásán, a jól szervezett védelmen.

A HÁBORÚ UTOLSÓ NAPJAI, ÉS AMI UTÁNA KÖVETKEZETT

Másfél hónapos szakadatlan frontszolgálat után, október 21-én az ezredet kivonták a védelmi vonalból, a m. kir. 16. honvéd gyalogezred váltotta fel őket. Hadtesttartalékul Osteria Barricata⁴² körül kerültek elhelyezésre, teljes nyugalomuk ott sem volt, hiszen az olasz messzehordó ágyúk elérték azt a vidéket is.

Október 24-én – ahogy arról már írtunk – Sáfrán Géza ezredes átadta az ezredparancsnokságot Szabó Sándor őrnagynak.

A katonai felsőbb vezetés október 28-tól visszatartotta az otthoni újságokat, leveleket, amivel több kárt okozott, mint hasznot, hiszen tovább

42 Osteria alla Barricata eredetileg egy kocsmá volt az osztrák–olasz határon, arról kapta a nevét az ott kialakított hatalmas osztrák–magyar katonai tábor, amely a VI. hadtest tartalékainak is helyet adott. Korábban épült, az olasz határrendészeti erők elszállásolására szolgáló barakkok is voltak ott.

erősítette a bizonytalanságot, sőt felháborodást váltott ki nemcsak a legénység, hanem a tisztikar körében is. A lapokból tájékozódó, Magyarországnak Románia és Szerbia felőli veszélyeztetettségéről szóló híreket olvasó katonákban addig is gyűlt az aggodalom, de az információk hiánya még nagyobb szorongást, dühöt váltott ki. Az alakulatok fegyelme, rendje egyre intenzívebben romlott, a hadsereg felbomlása egyre nyilvánvalóbb volt. Szabó őrnagy úgy próbálta a problémát kezelni, hogy napról napra felkereste a zászlóaljait és a tisztek jelenlétében megpróbálta őket az otthoni és a harctéri eseményekről tájékoztatni. „A közvetlen modorban lefolytatott eszmecserek során” tapasztalta meg, hogy az ő ezrede is haza kíván térni az ország védelmére. Ez a jelenség gyakorlatilag ekkor már általános volt a magyar nemzetiségű alakulatok esetében, előfordult, hogy parancsmegtagadásokhoz vezetett. Az ezredparancsnok megígérte, hogy a hazaszállításra vonatkozó kérésüket továbbítja a felsőbb parancsnokságnak, cserében rendet és fegyelmet kért, hiszen ahogy fogalmazott: „...mert innen az ellenséges nyomás súlya alatt [miatt] csak rendben, felsőbb parancsra lehet távozni.”⁴³ Természetes meglátás ez egy katonatisztől, kár, hogy az osztrák–magyar hadvezetés a piavei offenzíva helyett nem az ellenségről harcban történő leválást, a visszavonulást tervezte, készítette elő.

Október 29-én este lázongás ütötte fel a fejét a m. kir. 10. honvéd gyalogezredben is. A II. zászlóalj (Szabó őrnagy korábbi zászlóalja) 7. százada előző este felszerelt és indulni akart haza. A tisztek⁴⁴ közbelépésére azonban a katonák megnyugodtak, elálltak szándékuktól, belátták, hogy még nem indulhatnak haza. A történet ezzel nem zárult le. Az ezredparancsnok másnap felkereste a zászlóaljat, a 7. század katonáit fegyver nélkül felsorakoztatta, körülöttük a zászlóalj fegyveres századai álltak és a rájuk irányzott géppuskák. Ezt megelőzően a tisztikarral közölte Szabó őrnagy, hogy a lázadást szítókat és az erélytelennek mutakozó tiszteket nyomban, a helyszínen föbe fogja lövetni, de az ezreden szégyenfoltot nem fog megtűrni. Ezt azonban nem az adott helyzet megoldásának tekintette, sokkal inkább útmutatásként szánta a mondanóját a tisztikarnak a jövőre nézve. Ebből a szerepből a bakák előtt sem lépett ki, írásában így idézte fel a katonákhoz intézett szavait: „...a pellengérrre állított 7. századot, nálam szokatlan goromba hangon, kemény kifejezésekkel lehordtam

43 HL TGY/484, 24. o.

44 A tisztek kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy a zászlóaljnak ekkor egyetlen törzstisztje (hivatásos tisztje) volt, a zászlóalj parancsnoka, aki 24-én lépett Szabó őrnagy helyébe. Egy huszonkét éves fiatalember főhadnagyi rendfokozatban. Már hivatásos tisztek sem voltak.

és értésére adtam, hogy inkább valamennyiüket ott, a helyszínen halomra lövetem, minthogy éppen az én zászlóaljam – amelyet oly szeretettel neveltem, amely a büszke ezrednek is büszkesége volt – hozzon szégyent az ezredre.”⁴⁵

A bitó helyett az ezredparancsnok a pellengéért választotta büntetésül, beérte annyival. Mind katonai, mind erkölcsi, mind lélektani szempontból helyes, bölcs döntést hozott. Hátravolt még azonban a felbujtó, aki az ezredes felszólítására azonnal kilépett, majd bocsánatot kérve a következőket mondta el: *„...ő kezdeményezte ugyan, de egyikük sem gondolta úgy, hogy az ezredre szégyent hozzanak, ellenkezőleg, tegnap már tőlem hallották, hogy valószínűleg haza leszünk szállítva s alig bírják kivárni, hogy országunkat a betörő szomszédoktól megvédjék, csak félnek, hogy megkésünk, mert újságot és levelet sem engednek hozzánk s nem tudják, mi van az otthoniakkal.”⁴⁶*

A fiatal honvéd korábban Szabó Sándor jelentőkatonája volt, akinek a rendkívüli bátorságát volt alkalma az őrnagynak megtapasztalni, hiszen a legsúlyosabb harcok alatt is, állandó életveszélyben vitte a jelentéseket és hozta a parancsokat. Őt már meg sem fenyegette az agyonlövétéssel, megbocsátott a századnak, azzal, hogy az első adandó alkalommal próbára fogja tenni őket. Mindenki megúszta a pellengérrel.

Ennek a történetnek a felszínen mutatkozó elemei is figyelemre méltóak, de még inkább az, ami mögötte van. Már az is csoda, hogy 1918. október 30-án egy ezredparancsnok kiment egy lázongó alakulathoz, az pedig, hogy rendet csinált, az a csodák csodája. Akkor, amikor a haderő bomlása, szétmállása már nyilvánvaló, amikor parancs nélkül születtek döntések, amikor a tisztí tekintély gyakran semmivé vált. A rendetlenül visszavonuló, éhező (és a nem éhező) katonák egy része már a front mögött fosztogatott, esetleg a front mögött élő felfegyverzett lakosság fosztotta ki a menekített katonai szállítmányokat. Ebben a káoszban az igazi csoda az, hogy egyáltalán megpróbálhatott Szabó őrnagy rendet csinálni. Ahhoz, hogy megértsük, hogyan sikerült ez neki, vissza kell kanyarodnunk a személyi anyagához, az 1905-ben kelt jellemzéséhez, az alárendeltekkel kapcsolatos viszonyához: gondoskodó (szó szerint) előljáróként írták le, aki már nemcsak fegyelmet, rendet teremtett és tartott, hanem azt úgy tette, hogy közben elnyerte bizalmukat és bírta ragaszkodásukat. Abban a helyzetben, a háború utolsó napjaiban azért található megoldást a problémára Szabó őrnagy, mert bíztak benne és ragaszkodtak hozzá.

Az ezredparancsnok október 31-én, Borgon – hazaszállítás helyett – azt a feladatot kapta a cs. és kir. VI. hadtest parancsnokságán, hogy

45 HL TGY/484, 25. o.

46 Uo.

utóvédként biztosítsa a Hétközség-fennsíkon és a Monte Grappa szegély-hegyein harcolók fokozatos visszavonulását. A m. kir. 10. honvéd gyalogezrednek a Brentától északra a Brenta–Castelnuovo–Telve vonalon, az 1916-ban kiépített állásokat kellett megszállnia. A folyótól délre eső részt, a szintén fegyelmezett és még használható m. kir. 16. honvéd gyalogezred zárta le.

A hadtestparancsnokságon Szabó Sándor élelmet, lőszert, kézigránátot és tüzérséget kért, mindent meg is ígérték neki. Kapott egy vázlatot, amelyen alá volt rendelve szinte az egész hadtest tüzérsége, északi irányban, csatlakozó alakulatként pedig be volt rajzolva a cs. és kir. 5. gyaloghadosztály. Azon a vázlaton kívül az ezred az elkövetkező napokban nem kapott semmit. Az imént említett közös hadosztály pedig – miután a m. kir. 10. honvéd gyalogezredet eredménytelenül bujtogatta – megtagadta az engedelmességet, elindult haza. A m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztálynál is elindult a lemorzsolódás, a hadosztály rohamzászlóaljának legénysége (a m. kir. 10. honvéd gyalogezred tartaléka) felszerelt, majd felszólította tisztjeit, hogy vezessék haza az alakulatot. A zászlóalj parancsnoka jelentette ezt Szabó őrnagynak, aki felháborodva minél gyorsabb elvonulásra utasította. Másnap az ezred állásainak kiépítésére rendelt, a hadosztályhoz tartozott árkászszázad és az ahhoz beosztott munkásszázad szívdótt fel, miután megtagadta parancsnokaiknak az engedelmességet.

November 1–2. éjjelén az ezredparancsnok végigjárta az ezred védőállásait, mindent megnézett, minden őrszettel beszélt, emlékeztette őket a kötelmeikre. A bizonytalanságot oldandó, mindenkit tájékoztatott a várható fejleményekről, így az ezred valamennyi katonája a rendkívüli veszély teljes tudatában látta el feladatait. A korábban lázongó 7. század is serényen, lelkesen dolgozott az állásai építésén. Megdicsérte a századot és biztosította arról őket, hogy a fegyelmezetlenségüket megbocsájtotta, elfelejtette. A szemle után megállapíthatta, hogy az ezrede jókedvű és sziklaszilárd. 2-án délben a m. kir. 10. honvéd gyalogezred vonalát átlépték a teljes rendben visszavonuló m. kir. 40. gyaloghadosztály utolsó egységei is. A felderítők délelőtt tettek jelentést a völgyben előrenyomuló olasz erőkről. Szabó őrnagy egy századot – Mozsár Imre tartalékos hadnagy parancsnoksága alatt – négy kézi géppuskával a hegyoldalokban lévő alagutakhoz tolt előre. Feladatuk az volt, hogy az olaszok előretörését próbálják meg késleltetni, de nagy túlerővel szemben a komoly harcot kerüljék, vonuljanak vissza. A parancshoz képest a század az utolsó tétlenül harcolt, több támadást visszavert, majd a megmaradt huszonöt ember csatlakozott az ezredhez.

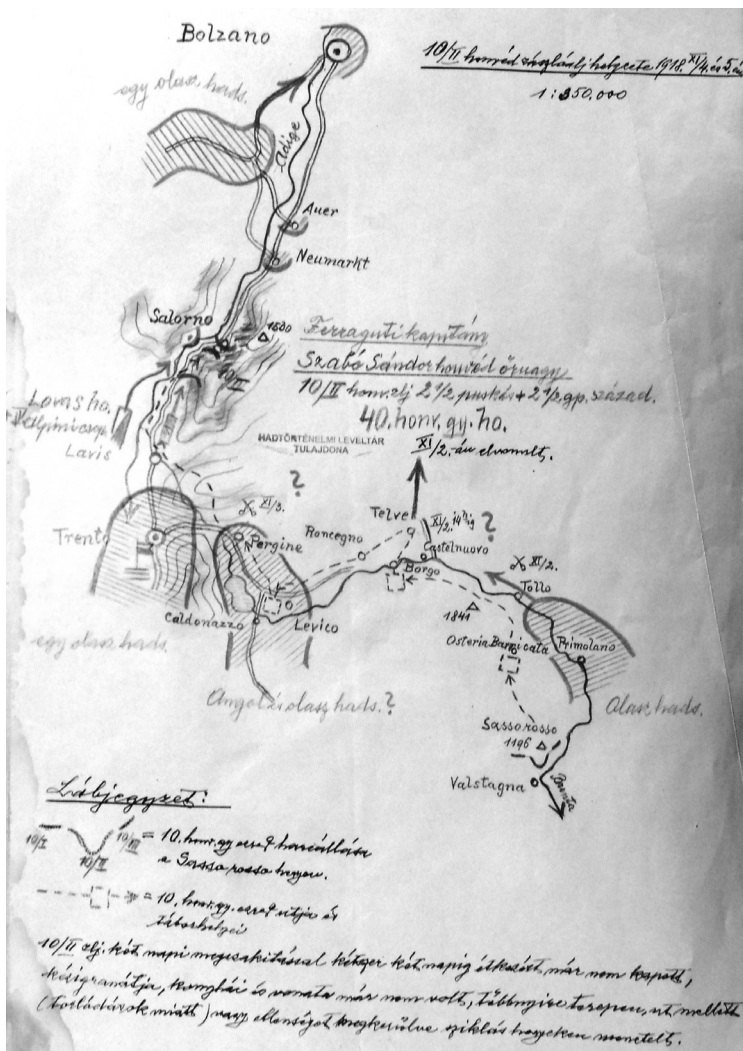
Délután az ezred visszavonulásra vonatkozó parancsot kapott, mely szerint Levicóig kellett visszahúzódnia. Az utóvéd szerepét tőlük a m. kir. 9. honvéd gyalogezred és a cs. és kir. 14. gyalogezred vette át. Délután kettőkor, két utóvédszázad visszahagyásával elindult az ezred Telvéből. Levicón éjszakáztak, november 3-án hajnal négykor, a hadosztály vezérkari főnöke közölte velük a tűzszünet megkötését, annak beálltát. Egyben parancsot adott, hogy az ezred menjen Perginébe, ahol a katonai és polgári csőcselék fosztogat, és csináljanak rendet. Reggel az ezredparancsnok előrement, szemrevételezte a településen kialakult helyzetet. Ezek után az alakulatait eligazította, kioktatta, majd az I. zászlóalj a város megtisztítását kapta feladatul, a II. pedig a pályaudvar és a katonai raktárak környékét. A rendezett alakulat megjelenésének rendkívüli hatása volt, fél óra alatt teljes rend és síri csend lett Perginén. Délről, Caldonazzo felől azonban akadálytalanul olasz és angol csapatok nyomultak Pergine felé, az ezredparancsnok három századot rendelt ki, hogy tartsák addig az ellenséges erőket, amíg az ezred gyülekezik, illetve képes lesz a harcba lépésre. Eközben intézkedéseit a hadosztály parancsnokságának jelentette, valamint eligazítást kért a kihirdetett fegyverszünettel kapcsolatban. A következő parancsot (az utolsót a háború alatt) kapta egy papírlapon: „*Trient lehető megkerülésével azonnal elvonulni; ha az ellenség követ, ellenállás mellőzendő, éjjelezés Lavis, hadosztályparancsnokság ugyanott.*”⁴⁷ Ez volt az utolsó parancs, amelyet felettes parancsnokságtól kapott az ezred. Trientet elkerülendő, az ezred vonatát Cognolon át indította útba, a zászlóaljok pedig Villamontagnán át igyekeztek Lavis felé. Előbbi részek azonban a műúton maradvá besodródtak Trientbe, az ezred teljes anyaga az olaszok kezére jutott, viszont a pénzkészletüket a hűséges és becsületes kezelő személyzet megmentette és később elszámolt azzal az ezredparancsnoknak.

A kapott parancsnak megfelelően, november 4-én délután az ezred elérte Lavis települést, pihenő után továbbindultak az Etsch-völgyben Bozen felé. Az ezredparancsnok a menet végén haladt, a holtfáradt és éhes századok pedig teljes fegyverzetben, rohamsisakkal a fejükön, énekelve, lépést tartva meneteltek. Egy kis parádéra is maradt még erő, az egyik pihenő alkalmával az őrnagy elléptette maga előtt az ezredet, ily módon prezentálva annak fegyelmét a cs. és kir. 14. osztrák gyalogezred parancsnokának és törzstisztjeinek, akik elhagyták a fogságba esett alakulatukat.

Salorno (Salurn) településtől délre kitűnő pihenőhely kínálta magát, amelyet így írt le Szabó Sándor: „*A műúttól 200 m-re oldalt szelíden lejtő*

47 HL TGY/484, 32. o.

száraz legelő, minden oldalán fasorral szegélyezve, közepén fasorban csörgedező kristályos hegyi patakka, az egyik oldalán 1000 m magas sziklafallal övezve, az út másik oldalán a rohanó Etsch-folyó. Ez a csábos hely volt a vesztünk.”

5. kép. Szabó Sándor vázlata a visszavonulás útvonaláról.
(Forráshely: Hadtörténelmi Levéltár)

*A FOGSÁGBA ESÉS, SZABÓ SÁNDOR TÁBORNOK ÍRÁSA ÉS
PAOLO FERRAGUTI LOVASSÁGI KAPITÁNY*

A m. kir. 10. honvéd gyalogezred I. és III. zászlóalja Salornótól északra pihent, a II. az ezredparancsnokkal együtt a településtől délre, azon a bizonyos „csábos helyen”. A kimerült Szabó Sándor is elaludt, de egy negyedóra múlva már felköltötték a tisztjei, és mutatták neki az Etschvölgyben húzódó műúton haladó olasz páncélgépkocsikat és a vágatató lovasságukat. Amint arról már szó esett, a fegyverszünet megkötését, annak életbeléptét november 3-án hajnalban közölték az ezreddel, arról azonban fogalmuk sem volt – ahogy másoknak sem –, hogy az olaszok csak november 4-én 15,00 órától tekintik életbe lépettnek. Azt sem tudták, hogy a demarkációs vonal Salorno déli szegélyén húzódott. Ekkor 14,45 volt, néhány percre és néhány száz méterre álltak a háború végétől, a hazatéréstől. Az olaszok azonban lezárták a Salornóba vezető utat és minden összetorlódott osztrák–magyar alakulatot lefegyvereztek, foglyul ejtettek. Délután 16,00 órakor Szabó őrnagy biztosított menetben indulást rendelt el a zászlóaljának azzal, ha az olaszok útjukat állják, akkor megtámadják őket. Az ezredparancsnok a tolmácsával, egy fiumei olasz tartalékos tiszttel az elővéd élén haladt. Az iszonyatos torlódás miatt a zászlóalj mozogni sem tudott, nemhogy esélye lett volna az olasz útzár áttörésére. Az őrnagy előrement a tolmáccsal és közölte az olasz lovasság parancsnokával, hogy bár parancsuk szerint fegyverszünet van, de annak ellenére harcot kezdenek, ha őket is le akarják fegyverezni.

Az olasz tiszt magatartását Szabó Sándor határozottnak, bátornak, de udvariasnak ítélte, viszont rendkívül idegesnek találta. Paolo Ferraguti lovassági kapitánynak fogalma sem volt arról, hogy életbe lépett a fegyverszünet, jelezte, hogy ő az út lezárására és az osztrák–magyar alakulatok lefegyverzésére kapott parancsot. Miközben a két tiszt egymással huzakodott, történt valami rendkívül meglepő és figyelemre méltó mozzanat, amit idéznünk kell szó szerint: *„Tárgyalás közben egyszerre élénk toppant Bozen felől a cs. és kir. XXI. hadtestparancsnokság egy tisztje, aki a hadtest vezérkari főnökére hivatkozva, ezen parancsnokság címnyomós borítékjában egy magasabb osztrák parancsnokság német nyelvű levelét nyújtotta át az olasz parancsnoknak, amely levél a már Trientbe beérkezett entente [antant] hadsereg-parancsnokságnak volt címezve a legelső olasz tiszt útján, amely felhívja az entente [antant] haderők főparancsnokságát, hogy minél gyorsabban nyomuljon elő s szállja meg Dél-Tirolt a Brennerig [a Brenner-hágó, a békekötés után az új olasz–osztrák határ], fegyverezzen le mindenkit,*

akadályozza meg a fosztogatást, stb. Ezt az olasz parancsnok velem [mármint az olasz tolmácsával] fordítottatta olaszra, mert nem értett németül s kérte, hogy én is vegyem tudomásul.”⁴⁸

Szabó Sándornak minden oka megvolt arra, hogy a levelet úgy értelmezze, az osztrákok kiszolgáltatták őket az ellenségnek. Ezek után a tisztjeivel közölte, hogy a további ellenállást és a vérontást kerülni fogja, de ezt egyelőre nem közli az olaszokkal. Elhatározásában megerősítette, hogy az összetorlódott osztrák–magyar egységektől nem számíthatott segítségre. Az olaszokkal abban állapodott meg, hogy a zászlóaljat 3 km-el a településtől (az olasz vonaltól) távolabb visszavonja. Két jelentőlovast küldhetett az olasz záron át, akikről valamelyik magyar parancsnokságtól hozott utasítást remélt. Ekkorra már eldöntötte, hogy az osztrákoktól nem fogad el utasításokat, de ez a veszély már nem is fenyegette. Az egyik jelentőlovas Petrik Ernő százados, az ezred segédtisztje volt, akit honvéd egyenruhába bújtattak. Szabó őrnagy eligazította őket arra vonatkozóan, ha nem találnak olyan felsőbb katonai szervezetet, amely utasításokkal látná el őket, akkor menjenek haza. Ez történt, ami azt is jelentette, hogy a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály parancsnoksága is messze járt.

A fegyveres magyar zászlóalj körül egyre erősebb olasz alakulatok gyülekeztek, a lovasság és az alpinik mellett tüzérség is. A helyzet kilátástalan és tarthatatlan volt, látta ezt az ezredparancsnok is. November 5-én este parancsot adott a fegyverzet és más fölöslegessé vált anyagok éghető részeinek meggyújtására, ami maradt, azt pedig a folyóba dobálták, nem adtak át semmit az ellenségnek. Reggel a hadianyag megsemmisítését közölte az olaszokkal és kijelentette, hogy rendelkezhetnek velük. Két olasz ezredes fogott kezét Szabó Sándorral, akik rendkívüli módon respektálták az ő és a katonái viselkedését, tartását és igyekeztek megnyugtanni, hogy az ellenállásnak parányi esélye sem lett volna. A kivívott tisztelet jeleként a zászlóaljat vonattal vitték Trientől Roveretőig, miközben a fogságba esett más alakulatokat gyalog kísérték le a síkságra.

Szabó Sándor őrnagy a fogságban sem akarta elhagyni a katonáit, azonban az olaszok – szabályaikra hivatkozva – nem engedélyezték azt, hogy legénységi táborba kerüljön, sőt, megkülönböztetett figyelmük jeléül egy Nápoly melletti ezredeseknek és tábornokoknak fenntartott helyre került. Miután megtudta, hogy a tisztjei az Ancona melletti, serviglianói barakktáborban vannak, nem nyugodott addig, amíg át nem helyezték őt is oda. A tisztiek tudomást szereztek az érkezéséről, és a kapuban

48 HL TGY/484, 36. o.

felsorakozva, fővetéssel tisztelegve fogadták az ezredparancsnokot. Egy évnyi fogság után, immár Magyarországon, Pápán haladt át a m. kir. 10. honvéd gyalogezred II. zászlóaljának legénységét hazaszállító szerelvény, amely az állomáson megállt. A bakák tudomást szereztek arról, hogy a tisztjeik is ott vannak, első dolguk volt, hogy üdvözlőjkék őket. Ezt az esetet Szabó őrnagy a legszebb – alulról jövő – háborús kitüntetésnek tartotta, amelynek a kiérdemlése nagyon nehéz, a legnehezebb volt, és amely a m. kir. 10. honvéd gyalogezred valamennyi tisztjét megillette.

Történetünk forrása, gyakran citált és idézett fundamentuma Szabó Sándor tábornok: *A magyar katona hűsége a világháborúban* című visszaemlékezése, amelyet a *Magyar Katonai Szemlének* írt meg 1932-ben. A tanulmányt a következő év januárjában küldte el a folyóiratnak. 1936-ig a laphoz beérkezett és még nem közölt írásokat felsoroló rovatban volt található a szerző neve és a munka címe, de sohasem közölte a folyóirat. Az írás kivonata 1939-ben jelent meg az ezred akkor kiadott *Emlékalbumában*.⁴⁹ A kézirat a Hadilevéltárba került, ahol majdnem „hétpecsétes titokként” kezelték, azért majdnem, mivel „csak” hat pecséttel volt lezárva, azzal a megjegyzéssel, hogy „Felsőbb utasításra ez a tanulmány kutatás tárgyát nem képezi, és csak a Vezérkar Főnökének külön intézkedése alapján használható fel.”⁵⁰ Később nyílt anyag lett, de nem tudjuk, hogy mikor. A zárolás okát a harmincas évek elejének feszült olasz–osztrák viszonyával magyarázták,⁵¹ ez akár igaz is lehet, gondoljunk csak arra az osztrák kérésre, hogy az olaszok a Brenner-hágóig nyomuljanak előre, ami Dél-Tirol feladásaként is értelmezhető. Tegyük ehhez hozzá, hogy a tanulmányban az osztrák–magyar hadvezetésre és a cs. és kir. alakulatokra tett kritikus megjegyzései mélyen érinthették volna az egykori résztvevőket.

Szabó tábornok írása primer forrásnak tekinthető, hiszen az eseményekben részt vevő személytől származik. Forráskritikával kell kezelnünk azonban, hiszen az érzelmi kötődése, az elkötelezettsége egy, a megtörténnél idealizáltabb kép megrajzolásához vezethetett. Részletes elemzésére nem keríthetünk sort, azonban meg kell említenünk a forrás hitelességét erősítő tényeket, közöttük elsősorban azt, hogy az írást a nyilvánosságnak, egy folyóiratba szánta. Az események résztvevői még éltek, olvashatták volna a visszaemlékezést, reagálhattak volna arra.

49 Vitéz Szabó Sándor: 10-es honvédek az olasz fronton. Kivonat vitéz Szabó Sándor altábornagy *A magyar katona hűsége a világháborúban* című tanulmányából. In *Emlékalbum*, 196–206. o.

50 HL TGY/484. A tanulmányt tartalmazó borítékon.

51 HL VI. 9. Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum, 1044/Kt/1933.

A hitelesség komoly bizonyítéka az is, hogy a tanulmánya végén felsorolta mindazokat, akik a közvetlen résztvevők közül még éltek, mondanánk ma, elérhetőek voltak, igazolhatták a tartalom valódiságát.

Milyen, már-már hihetetlen résztörténet a salornói epizód, amikor minden tiszt és legénységi állományú sorsába belenyugodva, a végzetnek megadva magát várta a dolgok alakulását. Csak nézték az „örülteket”, akik nem tették le a fegyvert, még mindig harcolni akartak. Ugyan már! – gondolhatnánk, de nem gondolhatjuk.

Szabó tábornok írásának megszületésével közel egy időben egy olasz lovassági alezredes, bizonyos Paolo Ferraguti Bolognában a régi iratait rendezgette, köztük az első világháborúból megmaradtakat. Igen, ő az az olasz tiszt, aki az alessandriai lovasezred kapitányaként határozottan, udvariasan, de rendkívül idegesen tárgyalt Szabó őrnaggyal. A dokumentumai között fellelt néhány iratot, amelyek Salornoban keletkeztek november 4–5-én, és eszébe juttatták azt a honvéd őrnagyot, akiről így írt az Olasz Királyság Budapesti Nagykövetségének: *„Az említett Szabó őrnagy, aki a végzet elleni elkeseredésében a legélesebb tiltakozásokat intézte hozzám, és az igazi hazafias vad büszkeség állapotában semmi áron sem akart a halálról lemondani, még kevésbé a harcról.*

*A vitatkozás hosszú ideig húzódott, izgatott és élénk volt, és amíg említett őrnagy úr minden kifejezésével és minden taglejtésével beigazolta, hogy igazi és vitéz katona, nem nehézségek nélkül, minden rábeszélő képességgel sikerült őt meggyőzni arról, hogy az alárendeltjeinek és hazájának szeretetéért ne akarja vérrrel pirostitani a földet...”*⁵²

Azzal kapcsolatban, hogy mi motiválta a levél megírására, a következőket fogalmazta meg: *„Nekem, mint ismétlem, nagyon kellemes, hogy ilyen értesítést nyújthatok címzett királyi követségnek oly célból, hogy Szabó őrnagy úrnak, ha ő feltalálható, még egyszer ismételtessenek az én dicséretemnek legélénkebb kifejezései az ő általa ama felejthetetlen körülmények között tanúsított magatartásáért, és ha lehetséges, hogy ő megkaphassa az ő kormányától az összes legjobb elismerést, ama elismerést, amelyre ő méltóvá tette magát pályafutása alatt, amely által ő elérhetne egy magasabb rendfokozatot.”*⁵³

Ferraguti alezredes nem bízta a véletlenre az ügyet, hiszen a Magyar Királyság Római Katonai Attaséjának is írt, akit Szabó Lászlónak hívtak és őrnagy volt, és aki beazonosította Szabó Sándort, az egykori őrnagyot,

52 HL TGY/484, oldalszám nélkül. Paolo Ferraguti, 1932. szeptember 5-én kelt levelének hitelesített magyar fordítása.

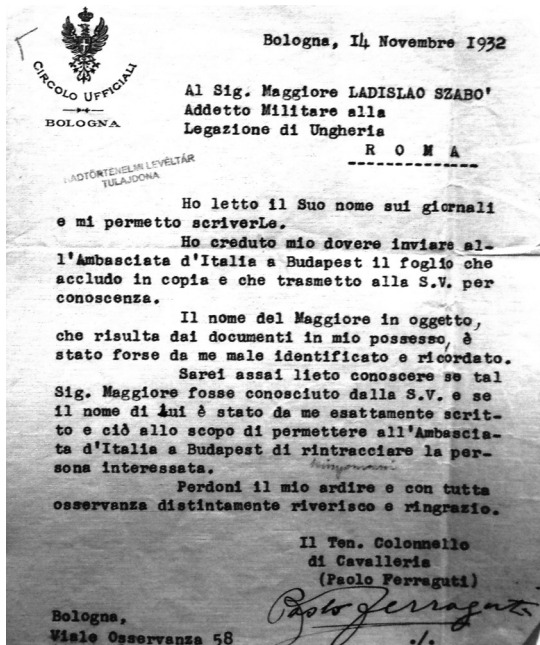
53 Uo.

Gottfried Barna: A m. kir. 10. honvéd gyalogezred... 117

az akkor már nyugalmazott tábornokot. Az olasz tiszt mellékelte leveléhez a rendelkezésére álló iratokat, amelyek másolatban a kézirat részét képezik ma is.

Nem tudjuk, hogy köze volt-e Ferraguti alezredes kezdeményezésének ahhoz, hogy 1935-ben altábornagyi címet adományoztak vitéz Szabó Sándor nyugalmazott tábornoknak; vélhetően igen.

Szabó Sándor háború utáni életútjának bemutatása nem feladata ennek az írásnak, halálának körülményeiről azonban meg kell emlékeznünk. A második világháború idején csatlakozott a Bajcsy-Zsilinszky Endre vezette németellenes nemzeti ellenálláshoz, Miskolcon szervezkedett. 1944. október 20-án a nyilasok elfogták, megszőkött, majd az avasi pincékben bujkált az üldözői elől. Az akkor 64 éves altábornagy december 5-én, szívszélhűdésben⁵⁴ meghalt.⁵⁵ Olyanok jártak a nyomában, akik a nyomába sem léphettek volna.

6. kép. Paolo Ferraguti alezredes levele Szabó László őrnagyhoz.
(Forráshely: Hadtörténelmi Levéltár)

54 A szív működésének hirtelen megszűnése, mely azonnali halált okoz; szívbénulás.
55 Szücs-Rémias, 463. o.